



ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО ЯК ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МИСЛИТЕЛЬ ХХ СТОЛІТТЯ

(Рецензія на книгу Станіслава Машенка «Філософські обрії Олександра Довженка». - Чернігів: Видавництво «Чернігівські обереги», 2004. - 124 с.)

Історичний розвиток українського народу складався часто так, що зерна «любомудрія» доводилося ховати у фольклор, художню літературу, в різні мистецькі жанри, щоб за сприятливих умов вони могли буйно прорости. Тому цілком закономірно, що сьогодні зростає інтерес до вивчення філософських поглядів українських письменників-мислителів Т.Шевченка, М.Гоголя, П.Куліша, І.Франка, Л.Українки, В.Винниченка та інших, які досить ґрунтовно досліджені останнім часом. Однак творча спадщина геніального українського кіномитця та письменника Олександра Петровича Довженка в історико-філософському плані практично не досліджена. Заповнити цю прогалину й має нова студія кандидата філософських наук, доцента Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка Станіслава Трифоновича Машенка «Філософські обрії Олександра Довженка», що вийшла у 2004 році у видавництві «Чернігівські обереги».

Минулого року відзначалося 110-річчя від дня народження О. Довженка, але відразу зауважимо, що книга написана не до ювілейної дати, а як стверджує сам автор, «за покликом серця», причому виклад матеріалу здійснено не сухою академічною мовою, а науково-популярною. Тому книга, безперечно, викличе інтерес усіх тих, хто цікавиться філософською думкою України. Інтерес до дослідження посилюється ще й тим, що його автор, як і О. Довженко, теж народився, виріс та деякий час працював після закінчення історико-філософського факультету Київського державного університету ім. Тараса Шевченка в мальовничому містечку Сосниця, що у нас, на Чернігівщині. С.Машенко, маючи значний багаж знань з української філософської думки (автор 65 наукових та навчально-методичних праць), на наш погляд, зміг глибше побачити зв'язок з нею Довженкового світогляду.

Рецензоване видання являє собою системне дослідження світоглядно-філософських поглядів видатного вітчизняного кінорежисера та письменника О. Довженка, втілених у його художніх, публіцистичних творах та «Щоденнику». У вступній частині автор розкриває мотиви, що спонукали його до висвітлення світоглядно-філософських засад українського мислителя, вказує на специфіку філософського дослідження, обґрунтовує актуальність вивчення творчого спадку О. Довженка як філософа.

Книга складається з п'яти розділів. У першому розглянуто джерела філософського світогляду О. Довженка. Дослідник підсоння філософії кіномитця та письменника виводить з української міфології в цілому і Придесення зокрема, показує дотичність його ідей до вітчизняної філософської думки минулих століть. Крім того, С.Машенко обґрунтовує думку, згідно з якою світогляд митця формувався, спираючись на ґрунтовні знання з різних галузей науки, техніки і, звичайно, літератури, насамперед художньої та публіцистичної*.

Другий розділ висвітлює питання онтології. Як відомо, предметом її вивчення є світ та буття. Варто підкреслити, що проблема тлумачення світу О.Довженком залишається мало дослідженою. Тому надзвичайно актуальним є звернення С.Машенка до цих граней філософських поглядів митця. Висновки дослідника переконливо доводять, що у розумінні поняття «буття», як і в осмисленні категорії «світ», О.Довженко стояв попереду пануючої марксистсько-ленінської філософії. Не задовольняючись зведенням буття до об'єктивної реальності, він розглядає буття у всьому спектрі його форм як речовій та духовній, так людській та суспільній. Природно, що названі форми буття внаслідок пізнавальної і практичної діяльності суб'єкта - людини перетворюються у О.Довженка на світ, якщо стають частинкою ества, невід'ємними від її існування*.

На нашу думку, вдало виглядає тлумачення С.Машенка філософсько-

антропологічних поглядів митця, про що йдеться в третьому розділі. Насамперед автор, аналізуючи людинознавчі погляди О. Довженка, розкриває його специфічні риси, суть яких полягає у наступному. Осмислюючи співвідношення у людині індивідуального і суспільного начал, О. Довженко як син свого часу - революційної епохи - особистісне підпорядковує родовому, одиничне - цілому. Підкреслимо, що життя самого мислителя є переконливим свідченням даної позиції.

Проте світова тенденція ХХ століття щодо «поглинання» особистості суспільством, наростання конформізму не влаштувала О. Довженка як громадянина. Протестуючи проти становища людини в СРСР як гвинтика, коліщатка великого механізму, О. Довженко, на думку С. Мащенко, приходять до екзистенційного осмислення природи людини. Тому цілком логічно, вважає С. Мащенко, звернення мислителя до кордоцентризму як найважливішої риси української філософії, що спрямовував творчі інтенції на пошуки в людині індивідуального та неповторного. Водночас С. Мащенко зображує О. Довженка як філософа, котрий часом мислить у руслі ставлення до людини західноєвропейською екзистенціальною філософією.

Отже, філософсько-антропологічні погляди митця, за С. Мащенко, спиралися насамперед на українську та почасти зарубіжну історико-філософську основу.

Аналізу специфіки осмислення О. Довженком сутності суспільства та природи соціальних процесів, джерел, рушійних сил та суб'єктів історичних перетворень присвячений четвертий розділ. Тут варто зазначити, що особливість поглядів О. Довженка на суспільство та суспільні зв'язки С. Мащенко виводить із специфіки тлумачення ним світу та розуміння людини. На думку автора дослідження, на соціально-філософські та історико-філософські погляди О. Довженка значний вплив мали діячі «Розстріляного Відродження», зокрема М. Хвильовий.

Такий підхід до розуміння людської сутності дає можливість досліднику з'ясувати постановку й вирішення О. Довженком проблеми сенсу життя. Ставлячи вічні філософські питання: навіщо мені все, що я робив? Для чого взагалі живе людина? На ці та інші питання однозначної відповіді О. Довженко не дає, що є закономірно, гадає С. Мащенко.

Уважне вивчення творчого спадку митця дає підстави автору стверджувати, що вирішальною рушійною силою суспільних змін, за логікою О. Довженка, виступає народ. Але поняття «народ» він тлумачить не в плані марксизму, а у вигляді людської спільноти, що складається з неповторних індивідів, кожен з яких має усвідомити себе суб'єктом історії.

П'ятий розділ надає інформацію про ставлення митця до релігії. Осмислення О. Довженком сутності й соціальних функцій релігії С. Мащенко називає «шляхом до себе»*. Річ у тім, що автор дотримується точки зору, згідно з якою в умовах суцільної атеїзації радянського суспільства О. Довженку Бог був необхідний як незмінна твердиня, як абсолютне благо і вічне життя. Проте Всевишнього, вважає С. Мащенко, мислитель шукає не в зовнішньому світі, бо там його немає. Відкриття Бога в собі, в своєму серці як глибинного духовного потенціалу, як міру гуманності в особистості, як ступінь внутрішньої активності, що здатний перебороти будь-які труднощі і трагедії життя, - головний лейтмотив філософсько-релігійних міркувань О. Довженка в інтерпретації С. Мащенко.

С. Мащенко, опрацювавши великий масив матеріалу, показує О. Довженка як мислителя, котрий, спираючись на своє українськоментальне мислення, на ідеї попередньої вітчизняної думки, синтезуючи певні концепції світової філософії, не тільки багато в чому не погодився з пануючою на той час марксистсько-ленінською філософією, але й висунув ряд положень світоглядно-теоретичного плану, які обґрунтовані лише в наш час. Так, наприклад, завжди залишиться актуальною точка зору на світ дитинства як ключ до усвідомлення себе особистістю. На думку дослідника, вчені педагоги, працюючи над створенням теоретичної картини світу, мають звернутися і до довженківських чуттєво образних картин і думок.

Актуально звучать й Довженкові поради: не можуть бути повноцінними керівниками ті, хто розмовляє «суржиком», хто не може і двох слів зв'язати без заготовленого помічниками тексту, адже це зовнішній вияв бідності їхнього мислення. Не подобались О. Довженку й пустослови, які красиво говорили, але їхні слова розходилися з ділом.

Головна цінність книги, на нашу думку, полягає в тому, що дослідник показав О. Довженка не тільки як геніальну людину, але й як мислителя, котрий усвідомлює, що

відповіді остаточно на одне з вічних філософських питань, що таке життя, неможливо, оскільки «суть життя незбагненна...»*.

Ясна річ, що С.Мащенко не зміг охопити все безмежжя світу Довженкових думок. Адже перечитуючи його твори, щоразу відкриваєш для себе нові ідеї. Мабуть, тому автор й назвав розвідку «Філософські обрії Олександра Довженка», тобто в ній викладено лише те, що вдалося побачити йому до певної межі, за якою, як за обрієм, ми знайдемо ще багато невідомого, непізнаного.

На нашу думку, у видання є тільки один недолік - вкрай незначний наклад - 500 примірників. Це занадто мало для нашої країни, адже у кожного, хто прочитає цю книгу, вона розбудить потяг до філософської думки, без якої не міг обійтися великий художник і громадянин Олександр Довженко.

Хочеться щиро подякувати старшому колезі С.Мащенку за невтомну працю, а «Чернігівським берегам» за те, що зупинили свій вибір на «Філософських обрях Олександра Довженка», збагативши нашу сіверянську філософську скарбницю цінним виданням. Безумовно, книга знайде своїх читачів у середовищі студентської молоді, гуманітарної інтелігенції і, хотілося б вірити, посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, для яких вона може виявитися особливо корисною, бо ще раз покаже їм: «Що таке життя, як не безупинний процес боротьби прагнень, ідей, думок індивідів і мас людських»*.

* Тут і далі всі посилання на рецензоване видання.

Володимир Коваль



ЧЕРНІГІВСЬКІ БЕСТСЕЛЕРИ

(ОГЛЯД КНИЖКОВИХ НОВИНОК)

Дзюба С. Зима така маленька, мов японка: Пародії та віршики. -Чернігів: Чернігівські береги, 2004 - 80 с.

Бондаревич (Черненко) Л. На берегах любові: Есеї, нариси та монологи / переклад з білоруської С. Дзюби/. - Чернігів: Чернігівські береги, 2004 - 298 с.

Кава для янголів. Випуск другий: Збірник поезії та прози молодих літераторів Чернігівщини /упорядники С. і Т. Дзюби/. -Чернігів: Чернігівські береги, 2004 - 128 с.

Ткач М. Багряні громи: Проза. - Ніжин: Аспект-Поліграф, 2004. -496 с.

Брик О. І возлюблю: Проза - Ніжин: Аспект-Поліграф, 2004. - 320 с.

Брик О. Шоколадка:Проза. - Ніжин: Аспект-Поліграф, 2004. - 240 с.

Зараз завдяки поступовому розвитку книговидавництва у регіонах спостерігається доволі цікавий феномен так званих місцевих бестселерів: немало літераторів, відомих у вузькому колі своїх колег (якщо говорити про всеукраїнський масштаб), є успішними і популярними в окремо взятому Чернігові, Луцьку чи, скажімо, Тернополі - власне, там, де вони мешкають.

Якщо говорити про чернігівський бомонд, то тут одним з найяскравіших прикладів такої популярності є тексти Сергія Дзюби. Варто згадати хоча б його казки «Кракатунчик - кленовий бог» та «Гопки для Кракатунчика», які благополучно розійшлися за кілька років, в основному, на Придесенні загальним накладом 11 тисяч примірників. Тут же, на Чернігівщині, взагалі за кілька місяців (!), розкупили його збірку пародій «Любов з тролейбусом». І от буквально напередодні нового 2005 року у видавництві «Чернігівські береги» побачив світ новий місцевий бестселер - вже друга *пародійна книжка, Сергія Дзюби «Зима така маленька, мов японка»*. Надибуємо у ній близько ста пародій та віршків, написаних переважно торік. Думаю, варто зачитувати анотацію збірки: «Герої цих пародій - Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Ліна Костенко, Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Мігель Сервантес, Оноре де Бальзак, Олександр Пушкін, Артур Рембо, Олександр Блок, Лев Толстой, Павло Тичина, Володимир Сосюра,